

**ДОБРОВОЉЦИ У ОСЛОБОДИЛАЧКИМ РАТОВИМА СРБА И
ЦРНОГОРАЦА, Београд 1996, стр. 415**

Добровољство је битан чинилац дуготрајне ослободилачке борбе коју су водиле Србија и Црна Гора. Има дугу традицију, али је присутно и као тема савремених историјских процеса то је општа и национална тема. Управо тако је приступљено добровољству на научном скупу који је одржан у Кикинди 11-12. 04. 1996. године. Исте године је објављен Зборник радова под насловом *Добровољци у ослободилачким рајтовима Срба и Црногораца*, у издању Института за савремену историју Београд. НИП "Комуна" Београд и Удружење ратних добровољаца 1912-1918. године које се и до сада исказало у организовању оваквих скупова и објављивању књига о добровољцима.

Тема о добровољству, иако слојевита и значајна, ипак је за дуго била ван организованог научног интересовања. Сувише је скромна литература о добровољству и добровољцима. У сваком случају не може се говорити да ова тема има покриће адекватно своме значају. Историографија и даље остаје велики дужник овим људима који су, на глас да је домовина угрожена, немилице хрлили са свих тачака земљине кугле, да јој притекну у помоћ. Њихове јединице су често дале одлучујући допринос у конкретной борби и побједи.

Књига *Добровољци у ослободилачким рајтовима*, управо зато представља значајан историографски допринос. Садржи укупно око 25 прилога, неки од њих третирају сталешка питања Удружења добровољаца 1912-1918, које је основано тек 1969. године, што је врло индикативан податак. Тај дио прилога, иако доноси занимљиву историју овога Удружења, неће бити предмет даље пажње овога приказа.

Научна саопштења припадају угледним историчарима који се на различит начин баве овом тематиком. Њихов дијапазон интересовања је разноврстан, што се може закључити и на основу приложених саопштења, односно разматраних тема: Добровољци из Србије и Српски покрет у Угарској 1848-1849, Срби из Хабзбуршке монархије - учесници у Босанско-Херцеговачком устанку и српско-турским ратовима 1876-1880, Италијански

добровољци у Херцеговини, Црној Гори и Србији 1875-1878, Страдање српских четника код Пасјана (Гњилана) 1907, Регент Александар Карађорђевић и добровољци, Прва српска добровољачка дивизија, Командовање добровољачким јединицама и црнорукци, српски добровољци на ратишту у Добруци 1916, Српски добровољачки покрет у Сјеверној Америци 1917-1918, САД и српски добровољачки покрети у Првом свјетском рату, Број добровољаца из прекоморских земаља у ратовима 1912-1918, Југословенски соколи-добровољци у српској војци у Првом свјетском рату, Добровољци-пилоти на Солунском фронту, Руски пилоти-добровољци у српском војном ваздухопловству на Солунском фронту, Бројно стање и национална структура добровољаца у српској војци у Првом свијетском рату, Добровољачка штампа у Краљевини Југославији, Добровољачка војска Југославије 1942. у свијетлу добровољачке традиције, Страдање добровољаца од њемачког окупатора у Банату 1941-1944, Отаџбина у мислима и борби добровољаца у рату 1991-1995. Најзад ћемо забиљежити и два саопштења на ту тему из Црне Горе: Традиција добровољства у Црној Гори и Добровољци, Добровољци у Црногорској војсци током Првог Балканског рата.

Лако је запазити богату тематску разноврсност саопштења. Добровољство се анализира и посматра, углавном, са два битна аспекта: наши добровољци у ратовима других и добровољци других народа у нашим ратовима. И даље: наше исељеништво у добровољачкој војсци што може бити и тема посебног разматрања. У хронолошком смислу захваћено је вријеме од 150 година. Зачеци су у револуционарној 1948. години а завршна разматрања су посвећена тек завршном рату код нас 1991-1995. године. У том великом простору одвијали су се процеси ширих и сложених размјера. Добровољство је складно укомпоновано у њих, тако да представља један значајан дио цјелине, али је сачувана и основна посебност - по којој је препознатљиво - на свим просторима и у свим периодима свога развоја.

Овај Зборник радова је настао као резултат истраживачког рада његових бројних аутора. Афирмисан је један број млађих истраживача. Они су нада да ће будући кораци бити још успјешнији. Да се богата емпирија анализира на извјесно продубљенији начин: што су добровољци, који мотиви их покрећу за тај узвишени чин, однос добровољства и регуларне војске зашто не добровољство и дезертерство као антиподи. Затим даље је добровољство интернационализам - неке добровољачке јединице - називане су интернационалним. У рату 1941. до 1945. није било покрета отпора у Европи у коме није било Југословена. Добровољство је и солидарност - то је још једна димензија овога покрета. Добровољство је, дакле, вишедимензионално. У сваком случају, и ова књига то показује, добровољство заузима значајно мјесто у историји народа Србије и Црне Горе.

Старо је колико и ратовање, колико и борба за слободу и частан живот достојан човјека. Оно је, најзад, и потврда народног опредјељења за добро, уместо зла. Увјерени смо да ће књига *Добровољци у ослободилачким рајтовима Срба и Црногораца*, наћи своје мјесто у историографији и да ће побудити шири интерес читалачке публике.

Проф. др Зоран Лакић